

nemkülönben pedig sóvári Soós Elemér nyug. honvédezredestől, mint aki páratlan buzgalommal kutatja hazai váraink multját, jelenét és tömérdek felvétellel, rajzzal rendelkezik, szintén utbaigazitásokat kérhet és nyerhet. A M. Tud. Akadémia kiadásában *Könyöki* Józsefnek Nagy Géza által kiegészített munkája „Magyarország középkori várairól s az erdélyi részekben *Kőváry* László „Erdély várai és építészeti emlékei“, valamint *Siegerusnak* Nagyszebenben német nyelven a szászföldi várakról és templomokról kiadott albuma, szintén sok utbaigazitással szolgálhatnak az érdeklődőknek.

Javaslatunkat a földmivelésügyi minisztérium vezetőjének: gróf *Serényi* Béla Ő Excellenciájának, mint aki maga is az ősi mondák egyik mythikus vidékét képviseli Borsodból, ugyszintén a történelmi emlékü fák gyűjtésével megbízott központnak azzal a kéréssel ajánljuk: hogy ne sokat tanakodjanak, hanem karolják fel az ügyet minél előbb s minél lelkesebben, mert minden egyes napi késedelem helyrehozhatatlan veszteségeket okoz s igazán elmondhatjuk: *bisdat, qui cito dat!*

Legelőmester-tanfolyam a Székelyföldön.

Közli: *Bíró János* kir. erdőfelügyelő.

Az E. L. mult évi XXI. és XXII. számú füzetekben volt szerencsém közreadni a m. kir. földmivelésügyi minisztérium erdélyrészi (székelyföldi) kirendeltségének erkölcsi és anyagi támogatásával az 1904—1908. években foganatosított legelőjavítások *első 5 évi statisztikáját*. Kapcsolatban ismertettem az erdélyi közlegelők elszomorító állapotát, az azok feljavításával járó nehézségeket és a miniszteri kirendeltségnek a munkálatok foganatosításánál követett eljárását.

Azóta ezen, a közgazdaságilag igen fontos téren ismét egy nagy lépéssel haladtunk előre. Mert amíg a közölt statisztika szerint 5 év alatt összesen 7 vármegye 110 községében fekvő mintegy 59.000 kat. holdnyi közlegelőn történtek a kimutatásban részletezett terjedelemben különféle javítási munkálatok, az 1909. évben pedig 8 vármegye 91 községében fekvő mintegy 53.000

kat. holdon, addig az 1910. évben már 9 vármegye, 130 községében fekvő és 133 birtokczim alá tartozó mintegy 70.000 kat. holdnyi közlegelőn tervezetnek javítási munkálatok és pedig: Háromszék vármegye 41, Udvarhely vármegye 33, Csik vármegye 23, Marostorda vármegye 11, Brassó vármegye 7 (hétfalusi csángók), Kisküküllő vármegye 8, Torda-Aranyos vármegye 3, Alsófehér vármegye 3 és Kolozs vármegye 1 községében. A munkálatok azonban nemcsak tervbe vannak véve, hanem majdnem az összes községekben már folyamatban is vannak. Hogy milyen arányokban, azt a jóváhagyott munkatervekből vett néhány adat mutatja. Az udvarhelyvármegyei Zetelaka községben, *egyéb munkálatokon kívül*, 200 kat. holdon lesz borókairtás és 100 kat. holdon kőszedés; Lövétén 200 kat. holdon borókairtás, 60 kat. holdon kőszedés és 40 kat. holdon trágyázás a csordákkal; Oroszhegyen 150 kat. holdon borókairtás és égetés és 30 kat. holdon kőszedés. A múlt év őszén nagy gyönyörűséggel néztem az ugyanakkora területen felszedett és nagy halmokba felrakásolt köveket. Néhány évvel azelőtt magam sem hittem volna, hogy elmaradott havasalji községeinkben ilyesmit keresztülvinni lehessen. Ezen vármegye 26 községében és pedig a szükség szerint minden közlegelőn 1—3 csordaitatót is állítottunk; 20 községben cementbeton felszereléssel, 6 községben faragottkő- és fátatóvályukkal. Csik vármegye 23 községében az egyéb munkálatokon kívül 1634 kat. holdon fog az ősbórika kivágatni és a mohafészkekbe rakva elégettetni; 1931 kat. holdon lesz kőszedés, gyepes vakondturás és hangyabolyteregetés, talajegyengetés, szóval telkesítés; 1759 kat. holdon pedig lánczboronával és gereblyével fognak a mohafészkek felszakíttatni és a csupasz foltok bevetés céljából megmiveltetni, amihez, jóllehet csak feltételről van szó és a most nagyon drága fű- és heremagvakkal igen takarékoskodunk, mégis 5015 kg magkeverékre lesz szükség. Háromszék vármegyéből nem sorolok fel részletes adatokat. Ott általában legjobban folynak a munkálatok és a legelőjavítás már egészen népszerű dolog. A vízmosáskötések közül pl. felemlítem a marostordavármegyei Jobbágytelke községet, ahol a közlegelőn levő árkokba a gátakkal kapcsolatban 46.000 drb. erdei facsemete és dugvány lett elültetve. Udvarhely vármegyében cementbe rakott nagy kőgátak is készül-

nek a vizmosásos árkokban. A brassóvármegyei hétfalusi csángó községek közül 3-ban mintegy 60 kat. hold kihasznált erdőterületet folytatólag begyepesítünk. A felsorolt többi vármegyében a legelőjavítás még jóformán bölcsőkorában levén, azokban említésre méltó nagyobb dolgok nem történnek.

Jóllehet a miniszteri kirendeltségnek a működési körébe vont azon vármegyékben, amelyekben a legelőjavítások nagyobb arányokat öltöttek, már évek óta egy-egy *helyi megbízottja* van, aki a marosvásárhelyi központ irányítása mellett a munkatervet összeállítja, a munkálatokat intézi és ellenőrzi, mégis csak hamar gondoskodni kellett megfelelő *kisegítő munkaerőről*, azaz olyan egyénekről, akik ha nem is az összes, de mindenesetre a fontosabb és a feltétlenül szakismereteket kívánó munkálatokat közvetlenül vezessék, vagy legalább megindítsák s illetve a birtokos által megválasztandó *legelőgazdát* a munkálatok mikénti fogatosításában a helyszínen kioktassák.

Mert korántsem elegendő a munkatervben csak előírni és annak alapján csak egyszerűen elrendelni a helyi viszonyok és körülmények szerint igen változó munkálatok fogatosítását, hanem bármilyen szabatosan és részletesen is van az a tervben leírva, a munkálatok mikénti végrehajtását mégis a helyszínen kell megmutatni s illetve abban a munkásokat felügyelő és vezető *legelőgazdát* és a segítségére adott előjárókat gyakorlatilag ki kell oktatni. Különben nagyon könnyen annak vagyunk kitéve, hogy a legelőbirtokosok esetleg a legjobb szándék és akarat mellett is olyan hibákat követnek el, amelyek csak igen nehezen és hosszú idő alatt, vagy egyáltalán nem hozhatók helyre. Ha azért, „mert hát nem tudtuk, vagy azt hittük, jól lesz így is“, a meredek oldalakon és az árokpartokon is kiirtották a bokrokat, a fákat a források körül és a patakok mentén is kivágták, árnyékfákat nem hagytak, szélfogó pásztáról sem gondoskodtak, úgy bizonyára igen bajos lesz ezeket a nagy hibákat belátható időn belül helyrehozni. A sok közül pl. csak ezeket a dolgokat említettem fel mint olyanokat, amelyek fogatosításánál különös elővigyázattal és körültekintéssel kell eljárni és amiket nem lehet könnyelműen a legelőbirtokosra bízni.

A fennebb jelzett és a legelőjavítási munkálatok fogana-

tosításában igen fontos és felelőségterhes feladat teljesítésére, erdőőri szakiskolát végzett és szakvizsgázott erdőőröket tartotunk legalkalmasabbaknak, egyszerűen azért, mert a hegyvidéki legelők feljavításánál közreműködő közegeknek feltétlenül *erdészeti szakismeretekkel* is kell birniok.

A kirendeltségnek eziránti javaslatát az itt jelzett indokoknál fogva és azért, hogy néhány erdőőri szakiskolát végzett egyénnek alkalmá legyen magát a legelőjavítás fontos teendőiben alaposan kiképezni, a földművelésügyi kormány is helyeselte és felhatalmazta a kirendeltséget, hogy egyelőre négy ilyen egyént alkalmazhasson, akik az 1907. év folyamán szolgálatra fel is vétettek és a kirendeltség háromszék-, udvarhely-, csík és marostordavármegyei helyi megbízottjai mellé kisegítőkül beosztattak. A legelőbirtokosok azonban, nyilván attól tartva, hogy a kirendeltség már most holmi legelőírástásokat tervez, némi bizalmatlansággal fogadták az utóbb szakvizsgát is tett egyenruhás erdőőreinket, akikkel ezért az uniformist letétettük és viszont felruháztuk őket a *legelőmesteri* címmel. Ugy vélem, hogy ők ennek a legelőjavítások remélhető kiterjesztésével bizonyára tovább fejlesztendő intézménynek első alkalmazottjai, mert tudomásom szerint az országban másutt még nincsenek legelőmesterek. Három évi tapasztalatunk szerint annyi bizonyos, hogy ez az intézmény nálunk a Székelyföldön gyakorlatilag teljesen bevált.

Mivel legelőmestereink csak egy és ugyanazon vármegyében munkálkodnak és ezt a működési körüket megváltoztatni, több fontos okból, különösen pedig a már szerzett hely- és népismertek tekintetéből nem volna czészerű, nehogy kiképzésük egyoldalu maradjon s illetve, hogy látóköriük táguljon, ismereteik gyarapodjanak és működésüket az eddiginél is intenzívebbé és kiterjedtebbé lehessen tenni: szükségesnek láttuk részükre *tanfolyamot rendezni*.

A legelőjavítási munkálatok maguk, valamint azok kiviteli módja és a kivitel lehetősége ugyanis a helyi gyakorlat, a szokások és nézetek szerint változik, gyakran anélkül azonban, hogy azt a helyi viszonyok és körülmények egyuttal indokoltta vagy szükségessé tennék, sőt ellenkezőleg: nem ritkán éppen egyik-másik munkának a helyi szokástól és gyakorlattól eltérő foganatosítása kívánatos.

A tanfolyam egyik célja tehát a különböző vidékeken eddig elé szerzett tapasztalatok egybevetése, a helyes gyakorlati irány megállapítása s ezek kapcsán a legelőmesterek ismereteinek gyarapítása volt.

További célja pedig az volt, hogy a legelőmesterek részletesen megismerkedjenek a legelőjavítási munkatervek összeállításához szükséges adatok beszerzésével, azok felvételével és a tervek összeállításával, hogy a kirendeltség illető helyi megbízottjainak ebben is segédkezhessenek, akik a fennebb megnevezett négy székhely vármegyében egyéb elfoglaltságuk mellett, már alig képesek a mindinkább örvendetesen terjedő legelőjavítások ügyeit ellátni. A tanfolyamnak nem kevésbé fontos czétja volt, hogy a legelőmestereket a vízösszegyűjtésben, forrásfoglalásban, kutatásban és a cementmunkában megfelelően kiképezze, hogy a beton-felszereléssel ellátandó csordaitatók berendezését jövőben az ő vezetésük mellett házilag lehessen foganatosítani. Szükséges ez egyfelől azért, mert a vályunak való nagyméretű fa, különösen a tölgyfa már olyan ritka és drága, hogy ilyen célra alig alkalmazható, minélfogva a betonvályuk használata mindjobban elterjed, másfelől, mert azok készítésével kevés szakember foglalkozik és azok készítettése a mostani viszonyok között igen sokba kerül. A kirendeltség ezzel egyébként a *betonmunkának* a községekben való elterjesztését is czélozza. A falusi gazdaságban sok olyan tárgy van, amiket a drága tölgyfa elpazarlása helyett, czélszerűbben lehetne betonból előállítani. Sok helyen meg nincsen terméskő, téglagyártásra alkalmas anyag, de homok és kavics van. Ott bizony olcsóbb és jobb a kutakat betongyűrűkkel kibélelni, mint a követ és téglát messze földről odaszállítani. Az ilyen községekben különösen fontos a betonmunka a helyes trágyakezeléshez szükséges, *megfelelő trágyatelepek létesítése* céljából is, amire a kirendeltség szintén nagy súlyt helyez. Az utóbbi években már számos községben készültek ilyen trágyatelepek.

A nyolcz napos *legelőmesteri tanfolyam*, amelynek célját fennebb ismertettem, ez évi márczius hó első napjaiban *Sepsiszentgyörgyön* tartatott meg, részint egy ottani vállalkozó betonmunkatelepen, részint a miniszteri kirendeltség helyi megbízottjának hivatalos helyiségében és a Sepsiszentgyörgy város legelő-erdejében

megtartott gyakorlati kirándulással nyert befejezést. A tanfolyamon részt vett a kirendeltség négy legelőmestere és Marostorda vármegye egyik erdőőre, aki a volt Ősmarosszék közönségének Szováta község határán fekvő 2000 kat. holdnyi havasi legelőin a javítási munkálatokat vezeti.

A tanfolyam a következőképen folyt le:

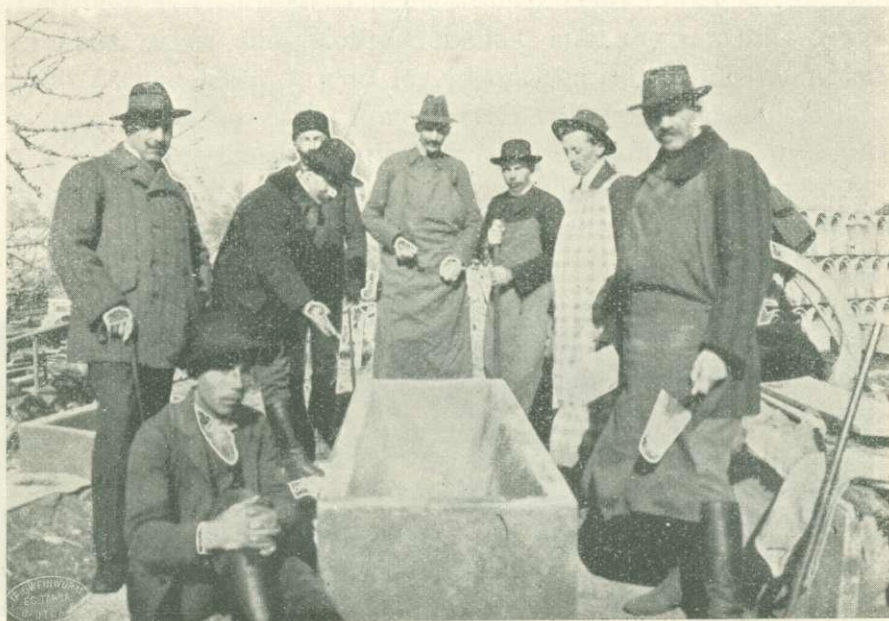
Pap Lehel építési vállalkozó az Olt folyó melletti telepen négy napon át ismertette és gyakorlatilag bemutatta az itatóvályuk

1. kép. Legelőmesterek a betontelegen.

és kutgyűrűk készítéséhez előnyösen felhasználható cementfajokat; a nyers s illetve friss, valamint a már forgalomképes, úgyszintén a régi cement sajátságait és azok felismerését; a cement beszerzési forrásait, a beszerzés legczélszerűbb idejét, eltartásának és kezelésének módját; a jó beton készítéséhez szükséges homok és kavics megválasztását, azoknak kimosás általi megtisztítását; a cementnek homokkal és ezeknek kavicszal bizonyos arány szerint való megfelelő összekeverését, megöntözését; a felállítandó betonvályuk helyének megállapítását, megválasztását, az alap kiásását és elkészítését; a vályuforma vagy minta összeállítását, megfelelő

elhelyezését, szintezését és rögzítését; a betonmunkához és különösen a vályukészítéshez szükséges szerszámokat, azok helyes kezelését és használatát; az elkészített anyagnak a vályuformába való töltését és rétegenkénti ledöngölését; a vályu tartósságának növelésére szolgáló vasrudkötések elkészítését, összekapcsolását és elhelyezését; a vályu belső és külső részeinek szétszedését és eltávolítását; az elkészített nyers vályu gondozását, kezelését, megszikkadás után való bevakolását és lesimitását, csiszolását; a teljesen

2. kép. Betonitátóvályu.

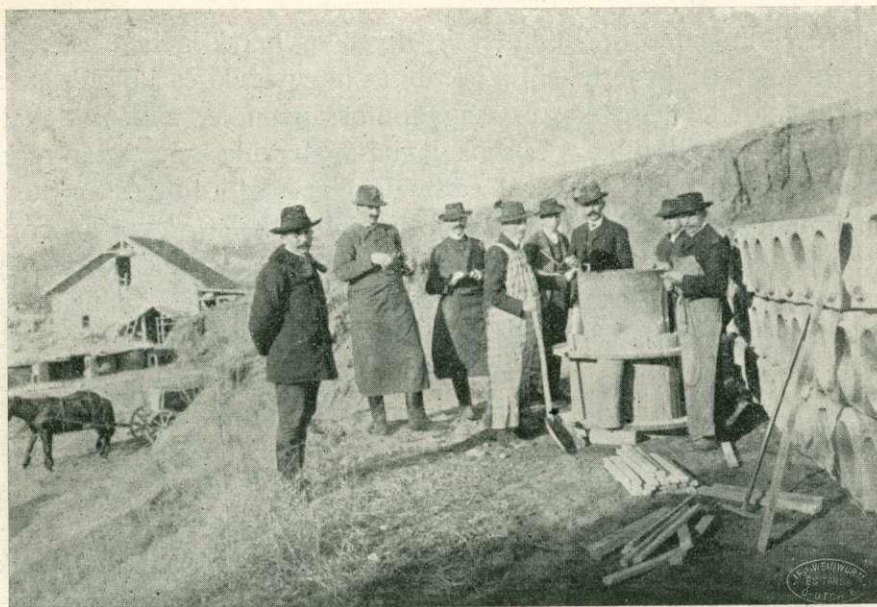
kész vályu gondozását és kezelését az elkészítés utáni napokban; a vályunak használat közben való tisztítását, kitakarítását és a téli fagy elleni megvédését; a vályun ejtett sérülések kiigazítását a körülményekhez képest vízüveggel vagy anélkül.

A legelőmesterek a telepen két vályút készítettek el; az elsőt a vállalkozó közreműködése és ellenőrzése mellett, a másodikat azonban teljesen önállóan és teljesen kifogástalanul. Ezeken kívül készítettek még kutgyűrűket, vízvezető csatornát és alagsöveket és megtanulták ezek formáinak összeállítását. Végül a vállalkozó még bemutatta egy forrásnak kutgyűrűkbe (köpükbe) való foglalását

és azoknak vizáthatatlanná tételét; a terep szintezését; a vízvezető vascsövek lefektetését és kapcsolását; a vályu felállítását és felszerelését. És ezzel a betonmunkában való gyakorlati kiképzésünket a mester teljes megelégedésére befejeztük s miután tágas és tanulságos telepét minden részében megtekintettük, szíves és önzetlen fáradságát megköszöntük. Éppen ideje is volt, hogy betonnal való munkálkodásunkat befejezzük, mert a Nemere szele oly erősen kezdett fujni, hogy a különben is beállott fagy mellett a szabadban már nem dolgozhattunk volna.

A tanfolyamot a kirendeltség hivatalos helyiségében csekélységem folytatta. Ismertettem a domb- és hegyvidéki és különösen a székelyföldi közlegelők gazdasági fontosságát főleg a népies állattenyésztés szempontjából és azok javításának szükségét. Aztán részletesen letárgyaltuk az összes eddigelé már előfordult és az itteni viszonyok között előfordulható *legelőjavítási munkálatokat*, a következő csoportosítással és sorrendben. *Takarítás*: fák, cserjék és bokrok eltávolítása s illetve kezelése; a levágott fa elszállítása és a hulladék kitakarítása; korhadó fatuskók kicsapása; tuskó- és gyökérirtás; kőszedés; káros gyomok irtása. *Telkesítés és talajvédelem*: Gyepes vakondturások és hangyabolyok lecsapása és szétverése; buczkák levágása és lyukak kitöltése; kisebb talajsérülések elegyengetése; vizenyős helyek lecsapolása és kiszáritása. A vízmosásos árkok, szakadások és suvadások megkötése, kopár helyek befásítása és a legelőkön való gyümölcsfa-ültetés, ez alkalommal csak általánosságban lett érintve, mivel azok részletes előadását más szakértők vállalták el. *Trágyázás és talajjavítás*: a csordák fekvőhelyének időközönkénti és sorrendszerinti megváltoztatása a trágyalepények szétverése, elteregetése, istálló- és komposzt-trágya gyűjtése, széthordása és elteregetése, zöldtrágyázás, öntözés. *Talajmivelés*: gyaluzás, fogasolás, gereblyézés, gyepphasogatás által; szántással és kapálással; erdőtalaj megfelelő előkészítése által. *Gyepesítés*: teljes vetés által felszántott vagy megkapált területen; a takarítás és telkesítés folytán keletkezett csupasz foltok bepörgetése által; felülvetés s illetve gyepfelfrissítés által; legelőerdő tisztásainak bevetése és kigyérített erdő talajának beszórása által. *Közös csordaitatók berendezése*: itatógöbék létesítése által; élőforrásnál csurgóval; kutásás által; patakból való vízkivétel által; itatócsatorna

létesítése által. A talaj- és forrásvíz foglalása és az itatók felszerelése külön előadás tárgya is volt. *Gondoskodás az állatok védelméről és ellátásáról*: istálló, istállószin, félszer, karám, abora, akol, kosár létesítése és a havasi legelőkön tartalékszéna termelése által. *Egyéb munkálatok és intézkedések*: utak és marhacsapások rendezése; marhaátjárók létesítése; határok biztosítása; legeltetési tilalom; kísérletezés stb. Ezek előadása közben részletesen kiterjeszkedtem a *ligetes legelő-erdők berendezésére és begyepesítésére*,

3. kép. Kútgyűrű készítése.

ami tekintettel az E. L. folyó évi II. füzetében erről a dologról mondottakra, a Székelyföldön kiváló fontossággal bír.

A legelőjavítási munkálatok tárgyalása rendjén mindenik legelőmesternek alkalmá volt előadni, hogy azon a vidéken, ahol működik, az egyes munkálatok miképen és minő eredménnyel foganatosíthatnak; egymás között megbeszélték és megvitatták a kivitel módját és czélszerűségét, elmondották az ottani szokásokat, gyakorlati tapasztalataikat, véleményüket. Mindezeket meghallgatva és mérlegelve, megadtam a jövőre nézve a szükséges utasításokat.

Ezután előadtam a *legelőjavítási munkatervek összeállítását*

s illetve a szükséges adatok beszerzését, a munkálatok felvételét és végrehajtását az itt következő beosztás szerint.

I. Általános gazdasági viszonyok. 1. A községi határ kiterjedése mívelési ágak szerint. 2. Népeség, nemzetiség, foglalkozás és munkásviszonyok. 3. Állatállomány és annak mikénti eltartása. 4. Gazdálkodási rendszer és a különböző mívelési ágakban használt területek kulturállapota. *II. A megjavítandó és berendezendő legelő különleges viszonyai.* 1. Fekvés, tagoltság, határolás, kiterjedés. 2. Birtok- és jogi viszonyok. 3. Természeti viszonyok. 4. Részletes leírás. 5. Eddigi használat és gazdálkodás; a legelő jelen gazdasági állapota és állatbirása. *III. A legelő javítása.* 1. Legelőjavítási munkálatok, valamint azok sorrendjének és időtartamának megjelölése. 2. Az első évben foganatosítandó legelőjavítási munkálatok és egyéb teendők. *IV. A legelő gondozása és karbantartása.* 1. A legelőtulajdonos által végzendő munkálatok. 2. A pásztorok által teljesítendő munkálatok. *V. A legeltetés szabályozása.* (Legelőrendtartás.) 1. A legelő területi beosztása. 2. A legeltetés sorrendjének megállapítása. 3. A fel- és lehajtás idejének megjelölése. 4. A legelő állatbirásának meghatározása. 5. A pásztortartás és őrzés szabályozása. 6. A birtokosok legeltetési jogosultsága és kötelességei. *VI. A legelőjavítási munkálatok mikénti foganatosítása és végrehajtása.*

Kapcsolatban ismertettem a vonatkozó főbb törvényes intézkedéseket és hogy a legelőmesterek az általam előadottakkal állandóan és behatóan foglalkozhassanak, azokat írásban is kiadtam nekik.

A következő előadó a miniszteri kirendeltség háromszékvármegyei megbízottja, *Benkő Pál* m. kir. gazdasági iskolai igazgató volt, aki azonban ebben az időben vetőmagkiosztással lévén sürgősen elfoglalva, mint a legelőjavítások lelkes hive és egyik hivatott mívelője, a tanfolyamnak nem szentelhetett annyi időt, mint tervezve volt és emiatt előadását részben én tartottam meg.

Egyébként behatóan ismertette és gyűjteményéből bemutatta a *legelőkre való here- és nemes fűféléket*, valamint azok magjait; a magvak beszerzésénél és megvizsgálásánál figyelembe veendő körülményeket; a különféle talajmívelési és vetési módokat; a vetés idejét és mikénti foganatosítását; a magkeverékek összeállítását, a vetés gondozását és ápolását.

Előadta továbbá a legelőkön való *gyümölcsfaültetést* és ennek során megjelölte a tömegtermelés tekintetéből kiválasztandó fajtákat, ismertette azoknak a klíma, fekvés és talaj iránti igényeit, az elültetésre alkalmas oltványok tulajdonságait, korát, azok beszerzési módját, a háromszöges háló előnyeit és gyakorlati kitűzését, az ültető gödrök elkészítését, az oltványok előkészítését, megmetszését, az ültetés idejét és foganatosítását, a fák kikarózását, kikötését, ápolását, gondozását, védelmét, a törzs és korona nevelését, a gyümölcsösök hasznát, a tömeges termelés előnyeit.

4. kép. A csordaitatóhoz való tárgyak.

Donáth Sándor m. kir. főerdőmérnök, aki a hétfalusi csángó községekben folyamatban levő legelőjavítási munkálatok nem kevésbé hivatott vezetője és a *kopárfásítások és vizmosáskötések* alapos ismerője, az ezek gyakorlati foganatosításánál figyelembe veendő körülményeket adta elő, különös tekintettel a fanemek megválasztására, az ültetés foganatosítására, gondozására és védelmére, illetőleg a gátak megfelelő elhelyezésére, tartós és czélszerű kivitelére. Kizárólag erdészeti dolgokról lévén szó, az értékes előadást részleteiben ismertetni feleslegesnek tartom.

Cseh Agoston segesvári vízmester, aki főleg a nagyküllő-vármegyebeli előhaladott kulturájú szász községek és az utóbbi években több székely község közlegelőjén is 100-nál már jóval több *betonfelszereléses csordaitatót* rendezett be, sok évi tapasztalatai alapján, gyakorlati szempontból ismertette azokat az eljárásokat, amelyek a víz felkutatásánál, összefoglalásánál, felfogásánál, elvezetésénél és a csordaitatók berendezésénél követendőek. Rajzokkal illusztrálva megmagyarázta a kutató árkok és szivó sánczok fektetését, ezekben az alagcsövek elhelyezését és kapcsolását, azok

5. kép. Borókával benőtt legelőerdő.

hiányában terméskövek és rőzsfa alkalmazását, a vízgyűjtő akna czél-szerű elhelyezését, felszerelését és kezelését, a víznek abba való be- és kivezetését; a vályuk elhelyezésére alkalmas hely megállapítását, a vályu megfelelő alapozását és annak kész forma nélküli elkészítését s illetve a mintának a községben és a helyszínen beszerezhető anyagokból való összeállítását és megerősítését, és ezeken kívül sok más idevágó gyakorlati dologgal ismertette meg a legelő-mestereket.

Ugyancsak több évi gyakorlatából szerzett tapasztalatai alapján

ismertette a nagyküüllővármegyei vízmosásos árkok megkötésénél kiváló sikerrel *alkalmazott gátkötési munkálatokat* és azokat egy agyaggyurmából előállított vízmosás modellen szemléltetőleg be is mutatta úgy, ahogyan azokat az E. L. 1905. évi XI. füzetében Craus Géza szaktársunk részletesen leírta. Előadásában még kiterjeszkedett a cementhabarccsal összekötött, terméskövekből felrakott *kőgátak készítésére* és célszerű elhelyezésére is, amelyek különösen a köves medrű vízmosásokban birnak fontossággal és amilyeneket néhány udvarhelyvármegyei községben már sikeresen alkalmaztunk.

Ezzel a szobai oktatás véget is ért és a tanfolyam utolsó napján valamennyien kirándultunk Sepsiszentgyörgy városnak berendezés és feljavítás alatt álló ligetes legelőerdejébe s mindenekelőtt annak egyik forrását kerestük fel, ahol Cseh Ágoston gyakorlatilag mutatta be az oda tervezett csordaitató beállításánál és felszerelésénél követendő eljárást. Pihenés közben Donáth Sándor a kopárfásítás és vízmosáskötésről tartott előadását demonstrálta a patakparton, én meg egy rögtönözött vízmosásos árkon mutattam meg szemléltetőleg, miképen lehet azon keresztül egy lépcsőzetesen felrakott fagáttal, megfelelő marhaátjárót létesíteni. Visszamenet megtekintettük a város legelőerdőjét és megbeszéltük annak berendezésénél és javításánál követendő eljárást.

A városba visszaérkezve, a legelőmesterek hálásan megköszönték a miniszteri kirendeltségnek a tanulságos tanfolyam rendezését és az előadók fáradságát, én pedig a miniszteri kirendeltség nevében az egyébként sikerült, de kissé rövid tanfolyamot azzal a meggyőződéssel zártam be, hogy az ennek daczára is úgy az úgynek, mint a legelőmestereknek csak előnyére és hasznára volt.

Az általam felvett szövegeképek elseje a betontelegen a kötnyes legelőmestereket ábrázolja munka közben, a második az általuk készített betonitatóvályut, a harmadik a kutgyűrű készítését, a negyedik a legelőerdőben a csordaitató berendezéséhez odaszállított tárgyakat, az ötödik pedig a ligetes legelőerdő egy részét és annak tisztásain felverődött borókabokrokat mutatja.

